

« Անդարձ — պհլ. andarz, նպ. » == խորհուրդ, խրատ, յորդոր, կտակ, յորմէ՝

« Անդերձապետ — պհլ. andarzpat, որ է աւագ խորհրդական, վերակացու, իշխան, ևն. Աւելի ճիշտը անդարձապետ պէտք էր լինել, տեղի չտալու համար շփոթութեան, ինչպէս որ եղած է և հանդերձապետ ընթերցուած (կարն. ծան. 122¹):

« Ածուխ — Հնդ. ag. ang (հուր) արմատ. ներքէն կը բերէ Հ. Ս. Տ(էրվիշեան) և ածուղ (ուխ) կը բաժնէ: — Հպ. (Հին. քեարայէնէստի) ծաղիկին հետ կը նոյնացնէ տառերու տեղափոխութեամբ (ծաղ—աղ) և Հ. Ա. Բագրատունիի միամտութիւնը կը մատնանշէ ծանօթութեան մէջ, որ աւծուխը ըմբռնած է «զի ոչ ևս ծխի իբրև զփայտ» (Քեր, Զարգ.)։ Եւ կը կարծեն

որ ճշմարտութիւնը Հ. Բ. ի ըրաի է պարզ և անընդհատ։ Ածուխը անծուխ է, այո՛, հին պարսկերէնի Ը ժխտականով որ այս բառին վրայ ալ մնացած է՝ փոխանակ ան—ի փոխուելու, ինչպէս մի և նոյն կազմով և մտք ունինք ալ ազոխ որ զ==ծ սովորական փոխանակութեամբ աւծուխ է, քիչ մը փոխաբերաբար, այսինքն չեփած, չհասունցած։ Եւ երկուքին ալ նախատիպն է պ. عا آ Իմա اذخا Զվառած, չեփած։

« Ամանորաբեր — ամանորին և բեր... ի բարդութիւն, որ կը նշանակէ նոր տարւոյ բերը և ոչ թէ ամանոր բերող, ինչպէս ոմանք կարծեցին »։

Արիանայ Բառարանը օգտուէտ պիտի ըլլայ ամէն ուսումնասէր ընթերցողներու։ (Շարունակելի) Հ. ԳՐԱ. ԱՅՏԵՆԱՆ

ՀԻՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՅՈՒՍԵ ՄԷԿ ՀԱՏՈՒԱԾԻՆ

ԵՒ ՍԱՌԻ ՊԱՏԻԺԸ ՏԱՆԴԷԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾԻՆ ՄԷԶ

Մերայօժար կը հիւրընկալենք Բազմավէպի մէջ մեր բարեկամ Հայագէտ Քրօֆ. Կանուլիի այս նոր և հետաքրքրական ուսումնասիրութիւնը։ Սա թարգմանութիւն է իտալերէն անտիպ բնագրին, զոր Մեծ. Հեղինակը ի մօտոյ ի լոյս պիտի ընծայէ իտալական Քերթի մը մէջ։ Ծ. Ի.

Երկու տարի առաջ բարեյիշատակ Հ. Բարսեղ Սարգիսեան կը հրատարակէր Ս. Զոսիմոսի գրոյցը ըստ հայ երկու խմբագիրներու. ասոնց թարգմանութիւնն և մեկնութիւնը, պիտի ընեմ մօտ օրերս։ Այսօր կ'ուզեմ ընթերցողին մօտ գրութիւնը վարձնել միայն Յոբայ ԼԸ 22. հաւտուածին այլաբանական մեկնութեան վրայ՝ զոր Ս. Զոսիմոս կ'ընէ իբր համաժողովի կամ

ժողովքի մ'առջև Աթենքի մէջ, ինչպէս կը կարդանք խմբագրութեան մէջ, որուն վերնագիրն այս է. «Վկայաբանութիւն սրբոյն Յով. սեմիոսի՝ յորժամ խորհեցաւ երբայ յերկիրն երանկելեաց»։ Այդ ժողովքին մասնակից հմուտ ներէն մէկը, որուն անունն էր Սոփոնիոս՝ կը հարցնէ Զոսիմոսի. «Ո՞վ վարդապետ, հարցից տուր ինձ պատասխանի. ԶԻ՛ն է այն որ (Յորն) ասէ. Թէ ի գանձ կարկոյի երբեայ իցես, կամ յշտեմարանն ձեան. ուստի՝ երանիցէ սասն կամ սսնեացի հարաւ ի ներքոյ երկնից. կամ այն՝ որ ասէ. քէ իլանէ իբրն զընդ ժողեալ »։ Եւ Զոսիմոս այս մեկնութիւնը կ'ընէ... Գանձ

1. Անդարձապետ բառը մօտին խօսուած է, լուսաբանութեամբ, ի մէջ այլոց, հետեւեալ տրքերուն մէջ — Պատմ. Եղիշի եւ Քենատառնոյրիւք Միքայէլ Ժաշայի Փորթօզալ, տպ. Վենետիկ 1903, իջէ 417 ու 422. — Եղիշի Զորս Եղեմակները... Հ. Ղահոյ Տայան, տպ. Վենետիկ 1911, իջէ 192, 208.

2. Վենետիկ. Ս. Ղազար. 1919 էջ. 21. Այս զբոյսին շատ պարագաներ կը գտնուին Տանդէի մէջ ալ. և կը գտնուին միանգամայն ուրիշ շատ զրոյցներու մէջ՝ միջին դարէն շատ առաջ. ինչպիսի են գագաններու հանդիպումը, գետերէն անցքը և սրբազան լուսացումները։

կարկտի՝ հոգիքն են, շտեմարան ձեան՝ դոժիքն, յորմէ արգանդէ ելանէ սատան, և յիկն չարիքս վխտն զի ստան Ամորուսպան է՝, նոյնպէս և մեղքն ապանող նորէն Արամայ և ժնկոյց նորաւ, իշխանն նոյն խորհուրդ է մեղքս և այն որ իշանէ իրիւ զընդ ժողով զանդեալ հրկիտակ, արև ասեն և Հարան ի ներքոյ երկնից տիեան՝ զի ինքն իսկ արարիլն՝ հարաւ ի կողս իշ, և ապականեաց զիշխանութիւն խաւարի:

Արդ, եթէ համարձակութիւնս ներելի է, պիտի համարիմ որ՝ ըստ Ս. Գրոց աղբիւրներուն՝ չկայ բնաւ Գորայ այս հատուածէն գատ ուրիշ մը՝ որ աւելի զօրաւոր հաստատութիւն մ'ըլլայ Տանդէի զաղափարին՝ նկատմամբ սառին, որ յայտաւար է Կոկիտոս լճին, Արուսեանկին կացութեան և շարժածքին՝ որ զբեթէ նոյնացեր և նմանացուեր է սառին հետ: Եւ այս ամէնը կայ մասնաւորապէս՝ եթէ ըստ պատշաճի կարեւորութիւն տրուի այլաբանական մեկնութեան, զոր կը յիշատակէ Ս. Հերոնիմոս: Եւ ամէն բանէ առաջ պէտք է նկատել որ նոյն մեկնութիւնը կ'արգաւանայ Գորայ (ԼՐ 16.17) նախնիքաց հատուածով. « Ընդ հետս անդնոց շրջեցան: Բանայցնէ քեզ անհի դրուել մաւն, բարապանաց դոժիտաց ի տնսանել զբեզ » հատուածներէն՝ որ դիւրաւ կրնան մեկնուիլ իբր ակնարկ մը զժողովարան տեղերուն: Բայց անցնիմք Ս. Հերոնիմոսի տուած մեկնութեան՝ որ շատ մերձաւոր է Զոսիմոսի մեկնութեան: Ըստ իւր վկայութեան՝ մեկնիչներէն ոմանք՝ այս տեղ քեզ ձեամբ պատկերացուած կ'ենթադրեն թշնամիներու զօրութեանց մարմինը (ամբողջութիւնս): Ստուծոյ սէրէն հետու Թագած, այսինքն երկինքը բնակող Աստուածը թողած ըլլայ, որպէս զի Աստուծոյ արդար դատաստանով յերկիր նետուին: Իսկ այս ձեան և կարկտիսն ի բնէ կարծրութիւնը մոռցած, զբեթէ խորհրդով մը, այսինքն ստածութեանց դարձուածով մը, ուզեց զանձ անտաննել: Արդ վուչկադայի զգանձն ձեան բացատրութիւնը կը համապատասխանէ Կոկիտոսի լճին՝ որ կը գտնուի Տանդէի դոժիքին ամենէն խոր և հեռաւոր մասին մէջ: Զոսիմոս, ինչպէս օրինք, ուղղակի այսպէս կը անկէ. « Ձեան ընդունարանն է դոժիքը, որուն ծոցէն կ'ելլէ Սատան, ուսկից առաջ կու գայ չարը »: Այս խօսքերը մեզի կը յիշենն իսկոյն Ստեաննի դիրքը և շարժումը:

և քիչ մը վերջը.

« Զի եղաւ անբան լըթնադ՝ իբր արդ աղեղ, եւ իր Հաստիկն դէմ վեր վերցուց իր յոնքերն, Հարկ է երմբ բոլորին ամէն չարքներս »: (Դժ. ԼԳ. 34-37),

Այս զաղափարին մերձաւոր էր արդէն այլաբանական մեկնութեամբ մը « Յերեւաց հիւսիսայն թորորքեցին չարիք ի վերայ բնակչաց երկրի »: (Երեմ. Ա. 14):

Հոս նիւթէս դուրս չէ դիտել, որ Զոսիմոսի խօսքերը. Էւ այն որ կարկորող շուրի մը պէս կ'իշխէ, հրկիտակաց անկումն է՝ նմանութիւն մը ունի այն բացատրութեան հետ՝ զոր Տանդէ կը գործածէ, ցուցնելու համար նոյն եղելութիւնը, այսինքն անձնակը բառը: Յիրաւի քաղաքին սահմանազլիքին վրայ կը կարդանք.

Դրոններուն վրայ տեսայ անթիւ հոգիներ երկնքէն վար Թափուած... (Դժ. Ը. 82. 83),

Յիշեցիմք որ Ս. Հերոնիմոս կ'ըսէ թէ մեկնիչներէն ոմանք (Թերես Որոգինէս?) ձիւն քառով հոս օրինակը՝ կը տեսնեն քրճամեաց քաղուէ, քեան քանակը: Արդ Տանդէ կը ներկայացնէ զՍատան՝ զերագոյնը թշնամեաց կարողութեան իբր Տիգէ: Նոյնպէս և միւս կարողութիւնները նոյնացեր են ուրիշ Հսկաներու հետ, որոնք սառնարանին մէջ խորասուզուած Կոկիտոսի շուրջը կը բարձրանան աշտարականման, և որոնց մէջ պէտք է նկատել ոչ միայն Սատանին նման իրենց կեցուածքը, այլ նաև իրենց նոյնացումը հսկաներուն հետ: Եւ ի լրումն Աստուածաշունչի օրինակներուն՝ կը յիշենք հոս Եսայայն ծիւղի լուսնի մէջ հետնեալ խօսքերը՝ նկատմամբ հաբուզողոստոսի անկման. Դժոխքը... քոս դէմդ հսկաներ յարողք:

Եւ այս անցքին նկատմամբ կ'անկարկէ Ս. Հերոնիմոս. « Կրնանք դոժիքը ըսել ըստ պատշաճի. և որովհետեւ սառը կը տիրանայ դոժիքին մէջ և ինքը կենդանացուց ամէն հսկաները, որոնց ոմանք անուս տուին Ռաֆայիմ, ուրիշները Տիսուս կոչեցին, մենք ալ Հսկայ կրնանք կոչել ըստ յունական ստուգաբանութեան զանոնք՝ որ երկրաւոր գործերուն ծառայեցին »:

Կրնանք մէկ կողմանէ հսկաները բաղդատել

« Կուրծքին կէտն սառոյցներէն կ'ելլէր դուրս. » (Դժ. ԼԳ. 29)

1. Ս. Գրիգ. Ը. 44 « Նա (սատան) մարդասպան է է ի յաշտանից »:

Բաբելոնի աշտարակին հպարտ շինողներուն հետ. միւս կողմանէ ալ ապստամբ հրեշտակներուն հետ. և ինչպէս յայտնի է՝ Տանդէ ալ հետեւեալով առասպելախառն պատմութեան մը՝ զԵբրովդ գլուխ և զըրդի կը դնէ այդ տիմար ձեռնարկին: Եւ հոս Բանաստեղծը իբր վկայութիւն մէջ կը բերէ լատին հին թարգմանութեան բնագիրը, որ ծառայաբար յոյնին կը հետեւէր:

Սա սկսաւ հսկայ դամալ երկրի վրայ. սա որսորդ հսկայ մըն էր Տեառն Աստուծոյ հաւկառակ, Հայոց համար ալ յայսմ մասին նորութիւն էր չկայ, վասն զի անոնց թարգմանութիւնը յոյն քննադիրն կը հետեւի, և այս հատուածին մէջ հին շատին թարգմանութեան հետ կը համաձայնի:

Ս. Օգոստինոս (Յը. Քաղաքին Աստուծոյ ԺԶ, 10) հետեւալ բացատրութիւնը կ'ընէ. «Հսկայն այն Ներքով»¹. ասկից ահա կը ծագի զառափարն և աւանդութիւնը հրեշանման և՛ անօրէն հսկայի մը, զոր Տանդէ կը դասէ միւս հսկաներուն հետ.

Անոր երեսն ինձ կը Բըւէր Թանձր, երկայն,
Աւրբ Պետրոսի շունչ պարզայն պէս է Հոռմ,
Եւ միւս ոսկերքն էին անոր համեմատ:

(Գժ. ԼԱ. 58-60)

Սակայն Եբրայական և Վուլկադայի բնագիրներէն միայն այս զառափարը կը ստանանք, որ Ներքով զօրաւոր թագաւոր մը և արիասիրտ աննման որսորդ մ'էր²: Բայց դառնալով սառնարանի որ Տանդէի դժոխքին կեդրոնը կը գտնուի, և նաև մեր վերը ըսած քանի որ խօսքին նկատմամբ՝ Տէր Միքէլ Ասին Բաւաթիոս երեւելի արաբագէտն սխալմամբ կը պաշտպանէ իր գործոց³ մէջ որ սառին պատիժը ամենին նախընթաց նշան մը չունի Աստուածաշունչի վերջէրանութեան (escatologia) մէջ: Զեմ մտքիւ որ իսկին հրեշտակապետին մտացածին անկումը յարմարի աստուածային Բանաստեղծին գա-

զափարին՝ նկատմամբ Արուեսակին. սա զլիս վար ինկած է հիւսիսային կիսագոլնոյն մէջ Նոյն պէս և մահմետական առասպելներուն մէջ իսկիս իր գաղաղ հպարտութեան համար Աստուծոյ ձեռքով երկինքէն երկիր նետուեցաւ. և անկման ատեն՝ երկիրս իւրաքանչիւր խաւերէն անցաւ մինչև այն կէտը՝ ուր զամուած կախուած մնաց Քարաջեալ սառույցին խորագոյն մասին մէջ⁴:

Բայց եթէ մէկը, քիչ առաջ մեր ըսածէն միտքը բերէ Տրակոնին կամ Սատանին անկումը, զոր կը կարդանք Յայտնութեան գրոց մէջ (ԺԲ. 9). Նոյնպէս և այլաբանական մեկնութիւնները Նաբուգոնոսորի անկման վրայ (ԵՍ. ԺԶ). և դարձեալ յաճախակի Ս. Գրոց բացատրութիւնները, որոնք մեկնուած են իբրև դժոխային վայր⁵, պէտք պիտի չունենանք ուրիշ աղբիւրներու դիմելու:

Կապրէլի բնագէտը կը դիտէ որ ցուրտին՝ մանաւանդ թէ սառույցին տանջանքը տաճկական պատմութեան մէջ թ. դարուն մօտերը մտաւ, հաւանականաբար զորոտագրեան ազդեցութեամբ, երկու տանջանքի ձևի տակ անարգութեան համար, որոնք ենթակայ են ցուրտ հովին դիմաց և սառուցեալ ջուրին ազդեցութեան տակ հորի մը կամ ջրամբարի մը մէջ:

Ս. Զոսիմոսի պատմութեան ալ՝ որ իր նախնական մէջ երեք դար գէթ առաջ է այս ժամանակէն, կարծեմ պէտք է սահմանել իբր թուական այլեայլ թարգմանութեանց ամենէն շատ տարածման՝ Խոսրովի և Հերակլեսի՝ այսինքն իրանի և Բիւզանդիոնի մէջ եղած պատերազմը: Հայկական խմբագրութիւնը՝ որուն վրայ ակնարկութիւն մ'ըրինք վերջը՝ կարելի է աւելի նոր ըլլայ: Բայց լաւ հասկնանք, այդ պատմութեան շատ պարագայ և միջանկեալ դէպքեր կը բարձրանան մինչև շատ հին աղբիւրներու, զոր պիտի ցուցնենք, և հոս պատշաճ կը դատենք դիտել որ Հայաստանի համար, եթէ ոչ ձևին մէջ, այլ իսկականին մէջ սառնայ այս այլաբանական զառափարս կարելի է քրիստոնէութեան

1. Եբրայականը պարզագոյն կ'ըսէ. Խնքը (Ներքով) սկսաւ զօրաւոր ըլլալ աշխարհի վրայ. եղաւ արիասիրտ որսորդ մը Ենօպայի տառն:

Իսկ Վուլկադան. Խնքն (Ներքով) սկսաւ զօրաւոր ըլլալ աշխարհի վրայ. եւ քայլերով որսորդ մ'էր Տեառն Աստուծոյ տառն: (ՄԵ. Ժ. 10):

2. Մահմետական վերջէրանութիւնը Աստուածային կատակերգութեան մէջ (էջ 137): Մատիւտ 1910.

3. Պ. Կապրէլի. Յաղագս արեւելեան աղբիւրաց

Աստուածային կատակերգութեան, Հոռմ. Վատիկանու Բազմալեզուական աղար. 1919 էջ 32-33. Յաղագս տանջանք սառանց առ այլովք առասպելոց (Ս. Բադրեցիո, Գունտալ և Ն.) հոռմ. Նոյն էջ 48:

4. Ի հիմուն լէի (ըստ լատին և սլաւոնական թարգմանութեանց. հայերէնը՝ երկրի զնէ ըստ յոյնին. — Մ. Խ.) (Եսայի ԺԳ. 15). սիբո ծովու (Յովնան Բ. 4). սիբո երկրի (Մատթ. ԺԲ. 40): Ի խորո ծովու, ընդ հետս անդնդոց (ՅԵր.)

մինչև առաջին դարերն հասնի, և այս այնչափ աւելի հնարարութիւն է՝ որչափ կատարած կը տեսնենք իր պատմութիւնը յաճորդ դարերուն մէջ չարախց պատմութեան հետ:

Բայց հոս ալ թերեւս պէտք է ենթադրել, որ սառած գոծախիցի մը զաղափարը կարելի է աւելի առաջ եկած ըլլայ՝ ոչ թէ ուղղակի իրանէն Հայաստան՝ այլ երկու ազգերուն ալ հասարակաց ըլլայ և բարձրանայ մինչև ցժամանակ ջրաշնարհի կամ ծովու, իբր բուն տեղի դժոխքին, ըստ բաբելոնական դրութեան:

Այս այժմ չեմ ուզեր երկայնքան ըլլալ այս նիւթիս վրայ. բայց չեմ կրնար չակնարկել հոս ուրիշ հատուած մը՝ որ բովանդակութեամբ կը նմանի մարգարէութեան և մենեղական կերպ մ'ունի, որ անտարակոյս կ'ակնարկէ Քրիստոսի լիմպոս իշնելը և Ս. Հայրերուն ազատումը: Այս հատուածը մտեր է նաև Զոսիմոսի պատմութեան մէջ, որ և իրմէ առաջ և իրմէ ետքը ստղանշան փաստեր ունի: Կ'ըսէ Զոսիմոս. «Հասաւ Երվանդ աղբիւրը, աւերեց նենգաւոր սևրունը. խորտակեց ծովուն չարագորչակ ալիքները. ազատեց սիրամարդին ձաղը և բարձրացուց իր աշտարակը. դրախտին սրբեմնափակ դուռը բացաւ և զմզ գհարիրեց» (էջ. 19):

Արդ մտէն մարդ կը տեսնէ որ այս խօսքերը յարաբերութիւն մը ունին Յոբայ այս հատուածին հետ, որուն վրայ կը խօսինք:

Հոս ալ, ինչպէս յայտնի է, կը գտնուինք միևնոյն զաղափարներու և պատկերացման մէջ, որոնք արեւելեան քրիստոնէութեան ճաճականութիւններուն (Folklor) մէջ ստիպուեցան մտնել, և պէտք չէ զարմանանք որ հեղինակ մը զանոք գործածեր է Ս. Գրոց մեկնութեան մէջ, կամ թէ Զատագովը անոնց մէջ գտած է աւանդութեանց անբեկալ հին շարքի մը օղակները կամ բեկորները: Եւ իրաւամբ կ'այժմէ յիշատակել, որ Հայ եկեղեցւոյն մէջ Յոբայ այս գլուխը Ազգ Շարթուն այն օրը կը կարդան՝ յորում յիշատակութիւն կ'ըլլայ Քրիստոսի լիմպոսը իշնելուն, որով կը խորտակէ զժողային դուռը և

... առանց փակաճնելու կը մընայ.

(Գժ. Ը. 125)

Ես ալ Զոսիմոսի մեկնութիւնը կարդալէ վերջը, տարակուսեցայ իսկոյն որ կարկանդակ շարքերուն մէջ ալ, կարելի է տեղեկութիւն մը փաղել լուսաբանելու համար մեր նիւթը:

Ինդրեցի մեծարգոյ Հ. Գրեթէ Վ. Զրաքեանէ և ինքը մեծ ազնուութեամբ մը նշանակեց և օրինակեց Գաւիթ Քոբայրեցիի և Գրիգոր Նա-

րեկացիի մեկնութիւնները՝ նկատմամբ Յոբայ մեր յիշած հատուածին:

Հոս կը յիշատակեմ համառօտիւ ինչ որ մեր գործին կը պատշաճի. զոր օրինակ Գաւիթ՝ յետ գեղեցկապէս յիշատակելու խօսքերն «և ընդ հետս անդնող շրջեղանք». Յիսուսի Քրիստոսի ի գոծիս իշնելուն առթիւ, այսպէս կը վերջացնէ մեկնութիւնը Յոբայ 1Ը գլխոյն 5. 22ին վրան, որ է. «Երբեմն իցիս յշտեմարանս հետեւ, և զգանձս կարկտի տեսնալ իցես»:

Մականչեմ չառնակաւ շտեմարան հետեւ՝ քննարկան դիտեցմ. և գտնեմ կարկտի՝ մեղաւորաց հոգիքն ի գոծիս: (Վանական վարդապետ «Մեկնութիւն Յոբայ», և այս՝ համառօտութիւն է Գաւիթ Քոբայրեցիի գործին. Զեռ. Թիւ 347. գրուած 1786ին ի Կ. Պոլիս. էջ 418):

Եւ Գրիգոր Նարեկացի (Զեռագրի թ. 339 գրուած ի 1299 էջ. 15-18) պատշաճեցնելով խօսքերն «Երբեմն իցես յշտեմարան հետեւ» մեղաւորներուն՝ որ կը մեռնին սատանին որոպայթեմուն մէջ, մէկդի թողով առաքինութեան և երկնից ճամբան՝ խօսքը կը կ'ըսէ ըսելով. Իբրեւ զհիւսիս յիգաղակայս սրտիւք և մտաւք ընդ սառտանայի կսմ և պահիկ հարմուն անշէջ գեհեմին:

Հայկական եկեղեցւոյ նոյն Ս. Հայրը՝ Գանձս կարկտի խօսքերովն կը հասկնայ մանէն աւելի եղեռնագործ և մահաբեր մեղաւորները: Եւ քիչ վերջը դարձեալ դառնալով շտեմարան բառին վրայ ուրիշ մեկնութիւն մը կ'ընէ, որուն վրայ չեմ կրնար հարկանցի անցնիլ, որովհետեւ շատ կը հետաքրքրէ պայծառացնելու համար երկրորդ անգամ Տանդէի Հսկաներուն ընդունարանը: Արդ Նարեկացիին կ'ըսէ. Դարձեալ շտեմարան է իմանալ գլխեղանջ ամպարը՝ տեղայն սա Նոյովն ժամանակաւ:

Արդ Աստուածաշունչը գրոց մէջ կը յիշատակուի, որ ջրհեղեղի պատժէն առաջ Հսկաները կը մեղանէին մարդկանց աղիքնեղութեան հետ: Ուստի մեկնութեան այս մասն ալ գուցէ պատահմամբ չէ որ կը համաձայնի Տանդէի Հսկաներուն դաւապարտութեան հետ:

Վերջաբանութիւնն ընելով մեկնութեանս՝ նըկատմամբ Յոբայ յիշեալ հատուածին, անկախ և միանգամայն համասեր այլեւայլ մեկնութեանց մէջնէն յիշատակեցինք Ս. Հերոնիմոսինը, որ կը վկայէ թէ օրջափ տարածուած է քրիստոնէայ ժողովրդոց մէջ միևնոյն զաղափարը. մինչդեռ Տանդէի յիշատակարանն ալ մեղի ապացոյց մ'է անոր տեղեկութեան:

Ուրեմն Զոսիմոսի մեկնութիւնն ալ սաստիկ

յարած Ռամկաւանդական յիշատակներու, եթէ չեմ սխալիր, պէտք էր կարեւորութիւն մ'ունենալ, ինչպէս որ մեկնութիւն մը՝ որ համառօտիւ կ'երկրորդէ աւանդական այլեայլ զաղափարներ, նկատմամբ այլաբանական իմաստին անձրեկի, ձիւնի և սառոյցի. այս հայեցակէտով ևս օգտակար է՝ ինչ որ յիշատակուեցաւ Իպլիս հրեշտակապետին պատժոց վրայ:

Բայց, կը հասկցուի, միակ ճշմարիտ արեւելեան աղբիւր որ ուղղած¹ է զՏանդէ՝ Աստուածաշունչ Գիրքն է իր մեկնութիւններով:

ՏՈՔԻ. ԱՄՍ ԵՄԱՌԱԻ

Ուսուցչ. Յոյն և Լատին լեզուաց

«Foscarini» Թագ. Լիւէսիէն

Վեներաբլ 19 Հոկտ. 1921

Թրգմ. Հ. Ե. ՍԻՐՈՒՆ.

1. Կ'ըսեմ ուղղած, վասն զի զազափարներու և աւանդութեանց մեծ հոսանքներն՝ որ բացուեցան խաչակիրներու և վաճառականութեանց ձեռքով՝ անվերջ իրենց բաժինն ունեցան Միլիէն զարու շրջանին մէջ. Կ'ըսեմ արեւելեան, վասն զի իր ժամանակին բնագիտութիւնն ալ, իրաւունք կու տար Տանդէի, որ զԱստան երկրիս կնգրոնը զնէր: Եւ նոյնպէս ըստ Փիլիպպոս Վիլլանիի՝ սաստիկագոյն ցուրտ առաջ եկած է կրակի գոտին ունեցած հաստիկ հեռաւորութենէ: Եւ մասնաւորապէս դիտուած է (Civ. Catt. 1910 - Արտահակին երեք գոյնները) որ ոչ պատահաբար Տանդէի յղացումը, որով Աստանն «լարեկով վեց քեռերը կը ստեղծէ ամբողջ Կոնկիտադ» կը համաձայնի իտրերդական բացատրութեան Ուլո տա Ս. Գարոյի տուած Աստուածաշունչի մի ցանի հատուածներուն, պատշաճեցնելով Աստանին՝ ինչ որ ըսուած է Հիւսիսային հովին նկատմամբ, որ ցուրտ հով մ'է որ Եւրոը կը ստեղծէ և վաճառի պէս սառոյցով մ'է զըջափակուի: Ուրիշ մանրամասնութիւն մ'ալ զիտողութեան առնուած է ճարտարմտութեամբ ուրիշ յօդուածի մը մէջ «Մանմետական վերլուծութեան Աստուածային կատակերգութեան մէջ» (Civiltà Cattolica. 5 Յունիս 1920. էջ 409), որ, այսինքն խօսքը «Կրեկի ստանալեան», զոր շատ անգամ կը տեսնենք Աւետարանին մէջ, և զոր կը մեկնեն Ազուրիցային և ուրիշները իբր ցուրտ և սառոյց, կը գտնէ իր բազմապատկերուն սառուցներուն մէջ.

Այն ցաւազին ըստուրք սառին մէջ սուղուած,
կարապին պէս կափկափելով ահաւին:

(Գմ. ԼԲ. 35-36)

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. ԿԻՐՐԼԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅԻՈՑ

ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԺԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ա.

Էջ 1. տող 8. Զի՛ եթէ ի վերայ միոյ մեղաւորի զղջացելոյ ուրախութիւն եղև յերկինս, ըստ բանի աւետարանին, ո՞րչափ ևս առաւել այդչափ ոգւոց ուրախութիւն լիցի երկնաւորաց և երկրաւորաց առ հասարակ:

Ուղղ. - այդչափ ոգւոց փրկոյթիւն: Եթէ ի վերայ միոյ մեղաւորի, կ'ուրախանայ երկինքը, որչափ ևս առաւել ի վերայ փրկութեան այդչափ հոգւոց, որք մկրտութեան կնիքը պիտի առնուն:

Բ.

Էջ 1. տող 10. Զրարեաց ճանապարհաց և զգեղեցիկ շաւղաց բուռն հարեալ, երկիւղածութեամբ և խոնարհութեամբ զընթացս ընթացարուք: Զի՛ մկրտցի իսկ ի փրկութիւն եկեալ հասեալ պատրաստեալ կայ միածին Որդին Աստուծոյ:

Ուղղ. - Յիշն. Զի՛ ձեր իսկ ի փրկութիւն ևն:

Գ.

Էջ 2. տող 8. «Լուացարուք, սրբեցարուք, ի բաց թօթափեցէք զչարիս յանձանց ձերոց առաջի աչաց իմոց առ տէր» . զի գծեց հրեշտակական բարբապոքն պատեցն, զի ասէ. «Երանի որում թողութիւն եղև մեղաց, և որոց ծածկեցան յանցանք նորա»:

Ուղղ. - Զի՛ գծեց հրեշտակական բարբապոքն պատեցն (acclamer):